Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap

Op de museale weegschaal

WAARDERINGSFORMULIER

De gegevens op dit deel van het formulier worden bij de hele waardering gebruikt en kunnen steeds naar een nieuw formulier worden gekopieerd.

Aanleiding voor de waardering:	Het Fort benoorden Spaarndam krijgt een nieuwe bestemming. Deze nieuwe bestemming zal mede bepalend zijn voor de herontwikkeling en herinrichting van het monument. Om een zorgvuldige omgang met de wandschilderingen in het fort bij de herontwikkeling mogelijk te maken wordt deze waardering uitgevoerd.
Vraagstelling voor de waardering:	De wandschilderingen zijn geclusterd per type. Welke verhalen en culturele waarde(n) zijn verbonden aan deze schilderingen? Breng een ordening aan (laag, middel, hoog) en geef de argumenten voor de waardering en/of de mogelijkheden voor de ontwikkeling.

Referentiekader voor de waardering met argumentatie: *gebruik desgewenst het referentiekaderformulier als hulpmiddel*	De schilderingen worden gewaardeerd binnen de context van het fort, met een referentie aan de Stelling van Amsterdam (SvA) als werelderfgoedcomplex.

Definiëring van het waarderingskader

Beschrijf waaraan een object of (deel)collectie moet voldoen om resp. laag, gemiddeld of hoog gewaardeerd te worden voor de verschillende criteria

	Criteria	Hulpvragen	Laag	Gemiddeld	Hoog
Kenmerken	**Ensemble** (compleetheid, eenheid, samenhang)	Bestaat de schildering(en) uit onderdelen die samen een geheel vormen binnen het Fort? Is dat geheel compleet?	er is **geen** sprake van een ensemble; de schildering kan op zichzelf begrepen en gepresenteerd worden. Er is geen of een beperkte relatie met de ruimte waar de schildering zich in bevindt.	de schildering ontleent z'n betekenis aan de samenhang met een of twee andere schilderingen.	de schildering maakt deel uit van een geheel dat bestaat uit meerdere onderdelen. De schildering en de ruimte vormen één geheel, die in samenhang de historische waarde van het fort vertegenwoordigen.
	Herkomst (documentatie, levensverhaal, biografie, bron)	Is de maker (groep makers) van de schildering(en) bekend, gedocumenteerd, betrouwbaar?	de herkomst (maker, gebruik) is niet bekend en gedocumenteerd.	de herkomst (maker, gebruik) zijn bekend maar niet gedocumenteerd.	de herkomst (maker, gebruik) is bekend en gedocumenteerd.
	Zeldzaamheid en representatie (uniciteit, voorbeeldwaarde)	Is de schildering(en) uniek, in de wereld, in het land, binnen de collectie? Is het in hoge mate representatief voor een bepaalde periode, plaats, stijl, stroming, gebruik, thema, gemeenschap?	dit type schilderingen komt op meerdere plaatsen in het fort voor / of in andere forten van de SvA voor.	dit type schilderingen komt weinig voor in het fort en is ook in andere forten van de SvA sporadisch aanwezig.	dit type schilderingen komt verder niet voor in het fort of in een van de andere forten van de SvA.
Cultuurhistorisch	**Historisch**	Is er een associatie met een bepaalde persoon, groep, gebeurtenis, plaats, activiteit in het verleden? Is er een associatie met een bepaalde periode, proces, thema, ontwikkeling, tijdsbeeld of levensstijl?	er is geen of weinig verband tussen de schildering en de (relevante) gebeurtenissen of geschiedenis van het fort.	er is een beperkt verband met de (relevante) gebeurtenissen of geschiedenis van het fort.	er is een duidelijk verband met e (relevante) gebeurtenissen of geschiedenis van het fort.
	Artistiek (kunsthistorisch, architectuurhistorisch, ontwerp, vakmanschap, makelij, decoratie)	Is de schildering(en) bijzonder om zijn ontwerp, concept, uitvoering, vormgeving, techniek, creativiteit? Is het een representant van een bepaalde stijl, stroming?	de schildering heeft geen bijzondere kenmerken . Standaarduitvoering.	de schildering heeft enige bijzondere kenmerken waardoor een onderscheid bestaat met andere (standaard)schilderingen.	de schildering heeft bijzondere kenmerken in de uitvoering en heeft een uitgesproken karakter.
Sociaal-maatschappelijk	**Maatschappelijk** (sociaal, spiritueel, religieus, politiek, symbool, gemeenschap, identiteit)	Zijn er groepen die nu een bijzondere band met het object hebben? Heeft het een actuele, sociale, religieuze, politieke, maatschappelijke betekenis?	de schildering heeft geen uitgesproken actuele (emotionele) betekenis voor een specifieke groep in de samenleving.	nvt	de schildering heeft een uitgesproken actuele (emotionele) betekenis voor een specifieke groep in de samenleving.
	Beleving (emotie, zintuiglijk, esthetisch, associatief)	Wekt de schildering(en) een bepaalde collectieve beleving op? Ademt het een bepaalde sfeer uit, roept het emoties op? Speelt het op een bepaalde manier in op de zintuigen?	de schildering roept weinig op, heeft daarom geen emotionele waarde	de schildering is gemiddeld van belang voor de sfeer van het fort en voor de beleving van het verhaal	de schildering roept een sterk emotioneel beeld op en voegt veel toe aan de sfeer of het verhaal van het fort.
Gebruik	**Museaal** (presentatie, educatie, onderzoek)	Wordt de schildering(en) op dit moment gebruikt voor presentatie, educatie, onderzoek? Speelt het een bijzondere rol in de tentoonstelling? Wordt erover gepubliceerd?	de schildering wordt niet of nauwelijks worden opgenomen in een rondleiding.	de schildering is soms onderdeel zijn van de rondleiding.	de schildering is altijd een cruciaal onderdeel van elke rondleiding waarmee het verhaal van het fort verteld wordt.
	Economisch (bedrijfskapitaal, financieel, pr, spin-off, toeristisch, reputatie)	Genereert de schildering(en) NU inkomsten? Trekt het bezoekers? Is het bepalend voor de bekendheid en reputatie van de organisatie?	de schildering is weinig kenmerkend voor het fort en trekt geen publiek publiek	de schildering is gemiddeld kenmerkend, maar vormt geen onderscheidend onderdeel voor de attractiviteit van het fort voor het publiek.	de schildering is iconisch en zeer kenmerkend. De schildering is cruciaal voor de attractiviteit van het fort voor het publiek.
Aanvullend	Vul in	Omschrijf			
	Vul in	Omschrijf			

Deze helft van het formulier wordt voor elk te waarderen object of (deel)collectie steeds opnieuw ingevuld.

Uitgevoerd door:	Stakeholdersgroep Fort benoorden Spaarndam -subgroep A
Datum:	1-4-2015
Gegevens object of (deel)collectie:	Functionele teksten - cluster 1: Grote kamernummers, teksten op kozijnen, kleine nummers op antraciet vlakjes.

Waardering*	Argumentatie voor de waardering	Ontwikkel-potentieel**	Omschrijving ontwikkelmogelijkheden
Hoog	De teksten vormen een consistente eenheid over alle kamers in het fort en dit is ook consistent met de lijn in andere forten van de Stelling van Amsterdam. Daarnaast is er een ensemble met de functie die de kamer in het gebruik had.	2	Het draagt bij aan de herbestemming als nummers op dezelfde wijze, met hetzelfde lettertype (opnieuw) worden doorgevoerd in de herbestemming.
Gemiddeld tot hoog	Van de grote kamernummers lijkt bekend dat ze oorspronkelijk zo zijn aangebracht (toevoeging auteur: maar soms is vaag een eerdere versie nog zichtbaar, dus het is niet noodzakelijk de eerste versie die zichtbaar is). Van de 'vloerbelasting' aanduidingen zegt de groep dat bekend is dat ze van na de Tweede Wereldoorlog zijn, omdat ze in de bovenste laag zitten en nodig waren omdat de belasting van het oppervlak in de functie van munitiemagazijn een veel grotere betekenis kreeg.		
Laag	Komt voor in vele forten van de Stelling van Amsterdam.		
Hoog	De teksten en nummers wijzen op het gebruik van het fort. Elke kamer had zijn bestemming, die op de deurpost is aangegeven.	2	Thematiseren van kamers in de herbestemming aan de hand van de originele functies zou waarde toevoegen.
Laag	Geen bijzondere kenmerken.		
Laag	Niet van toepassing		
Gemiddeld	De teksten ademen een bepaalde sfeer in het fort en maken beleefbaar hoe er werd gedacht over rangen en standen binnen de gelederen.	3	Het draagt bij aan de herbestemming als nummers op dezelfde wijze, met hetzelfde lettertype (opnieuw) worden doorgevoerd in de herbestemming.
Hoog	De nummers en teksten zijn kenmerkend voor het fort en het militaire interieur en zijn daardoor belangrijk voor de rondleidingen - ook als ze niet expliciet worden benoemd.		
Gemiddeld tot laag	Trekt geen bijzonder publiek, afgezien wellicht van fortenliefhebbers.		

© Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed – Versie 2013/03

* Waardering
De score van de waardering kan worden toegekend in woorden, bijvoorbeeld 'laag', 'gemiddeld', 'hoog'.
Een criterium kan ook niet van toepassing zijn; vul dan n.v.t. in.
Geef in het vak ernaast de argumenten voor de score.

** Ontwikkelpotentieel
Geef aan of u veel, enigszins, weinig of geen mogelijkheden ziet om de waardering van de schildering(en) te verhogen door bijvoorbeeld onderzoek, restauratie of het plaatsen in passende context. Doe dit d.m.v. de cijfers 0 t/m 3: 0 = geen, 1 = weinig, 2 = enigszins, 3 = veel. Omschrijf in het vak erna wat kan worden gedaan om het potentieel te benutten.

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap

Op de museale weegschaal

WAARDERINGSFORMULIER

De gegevens op dit deel van het formulier worden bij de hele waardering gebruikt en kunnen steeds naar een nieuw formulier worden gekopieerd.

Aanleiding voor de waardering:	Het Fort benoorden Spaarndam krijgt een nieuwe bestemming. Deze nieuwe bestemming zal mede bepalend zijn voor de herontwikkeling en herinrichting van het monument. Om een zorgvuldige omgang met de wandschilderingen in het fort bij de herontwikkeling mogelijk te maken wordt deze waardering uitgevoerd.
Vraagstelling voor de waardering:	De wandschilderingen zijn geclusterd per type. Welke verhalen en culturele waarde(n) zijn verbonden aan deze schilderingen? Breng een ordening aan (laag, middel, hoog) en geef de argumenten voor de waardering en/of de mogelijkheden voor de ontwikkeling.
Referentiekader voor de waardering met argumentatie: *gebruik desgewenst het referentiekaderformulier als hulpmiddel*	De schilderingen worden gewaardeerd binnen de context van het fort, met een referentie aan de Stelling van Amsterdam (SvA) als werelderfgoedcomplex.

Definiëring van het waarderingskader

Beschrijf waaraan een object of (deel)collectie moet voldoen om resp. laag, gemiddeld of hoog gewaardeerd te worden voor de verschillende criteria

	Criteria	Hulpvragen	Laag	Gemiddeld	Hoog
Kenmerken	**Ensemble** (compleetheid, eenheid, samenhang)	Bestaat de schildering(en) uit onderdelen die samen een geheel vormen binnen het Fort? Is dat geheel compleet?	er is **geen** sprake van een ensemble; de schildering kan op zichzelf begrepen en gepresenteerd worden. Er is geen of een beperkte relatie met de ruimte waar de schildering zich in bevindt.	de schildering ontleent z'n betekenis aan de samenhang met een of twee andere schilderingen.	de schildering maakt deel uit van een geheel dat bestaat uit meerdere onderdelen. De schildering en de ruimte vormen één geheel, die in samenhang de historische waarde van het fort vertegenwoordigen.
	Herkomst (documentatie, levensverhaal, biografie, bron)	Is de maker (groep makers) van de schildering(en) bekend, gedocumenteerd, betrouwbaar?	de herkomst (maker, gebruik) is niet bekend en gedocumenteerd.	de herkomst (maker, gebruik) zijn bekend maar niet gedocumenteerd.	de herkomst (maker, gebruik) is bekend en gedocumenteerd.
	Zeldzaamheid en representatie (uniciteit, voorbeeldwaarde)	Is de schildering(en) uniek, in de wereld, in het land, binnen de collectie? Is het in hoge mate representatief voor een bepaalde periode, plaats, stijl, stroming, gebruik, thema, gemeenschap?	dit type schilderingen komt op meerdere plaatsen in het fort voor / of in andere forten van de SvA voor.	dit type schilderingen komt weinig voor in het fort en is ook in andere forten van de SvA sporadisch aanwezig.	dit type schilderingen komt verder niet voor in het fort of in een van de andere forten van de SvA.
Cultuurhistorisch	**Historisch**	Is er een associatie met een bepaalde persoon, groep, gebeurtenis, plaats, activiteit in het verleden? Is er een associatie met een bepaalde periode, proces, thema, ontwikkeling, tijdsbeeld of levensstijl?	er is geen of weinig verband tussen de schildering en de (relevante) gebeurtenissen of geschiedenis van het fort.	er is een beperkt verband met de (relevante) gebeurtenissen of geschiedenis van het fort.	er is een duidelijk verband met e (relevante) gebeurtenissen of geschiedenis van het fort.
	Artistiek (kunsthistorisch, architectuurhistorisch, ontwerp, vakmanschap, makelij, decoratie)	Is de schildering(en) bijzonder om zijn ontwerp, concept, uitvoering, vormgeving, techniek, creativiteit? Is het een representant van een bepaalde stijl, stroming?	de schildering heeft geen bijzondere kenmerken . Standaarduitvoering.	de schildering heeft enige bijzondere kenmerken waardoor een onderscheid bestaat met andere (standaard)schilderingen.	de schildering heeft bijzondere kenmerken in de uitvoering en heeft een uitgesproken karakter.
Sociaal-maatschappelijk	**Maatschappelijk** (sociaal, spiritueel, religieus, politiek, symbool, gemeenschap, identiteit)	Zijn er groepen die nu een bijzondere band met het object hebben? Heeft het een actuele, sociale, religieuze, politieke, maatschappelijke betekenis?	de schildering heeft geen uitgesproken actuele (emotionele) betekenis voor een specifieke groep in de samenleving.	nvt	de schildering heeft een uitgesproken actuele (emotionele) betekenis voor een specifieke groep in de samenleving.
	Beleving (emotie, zintuiglijk, esthetisch, associatief)	Wekt de schildering(en) een bepaalde collectieve beleving op? Ademt het een bepaalde sfeer uit, roept het emoties op? Speelt het op een bepaalde manier in op de zintuigen?	de schildering roept weinig op, heeft daarom geen emotionele waarde	de schildering is gemiddeld van belang voor de sfeer van het fort en voor de beleving van het verhaal	de schildering roept een sterk emotioneel beeld op en voegt veel toe aan de sfeer of het verhaal van het fort.
Gebruik	**Museaal** (presentatie, educatie, onderzoek)	Wordt de schildering(en) op dit moment gebruikt voor presentatie, educatie, onderzoek? Speelt het een bijzondere rol in de tentoonstelling? Wordt erover gepubliceerd?	de schildering wordt niet of nauwelijks worden opgenomen in een rondleiding.	de schildering is soms onderdeel zijn van de rondleiding.	de schildering is altijd een cruciaal onderdeel van elke rondleiding waarmee het verhaal van het fort verteld wordt.
	Economisch (bedrijfskapitaal, financieel, pr, spin-off, toeristisch, reputatie)	Genereert de schildering(en) NU inkomsten? Trekt het bezoekers? Is het bepalend voor de bekendheid en reputatie van de organisatie?	de schildering is weinig kenmerkend voor het fort en trekt geen publiek publiek	de schildering is gemiddeld kenmerkend, maar vormt geen onderscheidend onderdeel voor de attractiviteit van het fort voor het publiek.	de schildering is iconisch en zeer kenmerkend. De schildering is cruciaal voor de attractiviteit van het fort voor het publiek.
Aanvullend	Vul in	Omschrijf			
	Vul in	Omschrijf			

Deze helft van het formulier wordt voor elk te waarderen object of (deel)collectie steeds opnieuw ingevuld.

Uitgevoerd door:	Stakeholdersgroep Fort benoorden Spaarndam -subgroep A
Datum:	1-4-2015
Gegevens object of (deel)collectie:	Decoraties - cluster 2

Waardering*	Argumentatie voor de waardering	Ontwikkel-potentieel**	Omschrijving ontwikkelmogelijkheden
Hoog	Er is sprake van een ensemble omdat elke kamer zijn eigen samenstelling heeft die soms overeenkomt met andere kamers en soms juist verschillend is. De decoraties zijn dus op elkaar afgestemd, reageren op elkaar en kennen door de tijd een bepaalde opvolging. In sommige kamers is die opeenvolging in verschillende lagen en kleuren van decoratieve lambrisering over elkaar heen als ensemble zichtbaar en beleefbaar (k33). Daar heeft dan ook dit ensemble juist in zijn beschadigde vorm - waarin je alle laagjes ziet - een waarde. In sommige gevallen heeft de decoratie een relatie met het gebruik van de ruimte, zoals wederom in kamer 33, waar de uitbundigheid van de decoraties een relatie heeft tot het gebruik er van door de onderofficieren.	3	De decoraties zijn nu maar een klein stukje vrijgemaakt. Als de decoraties verder vrijgemaakt worden en behouden, of kleurstelling wordt uitgevoerd en opnieuw aangebracht worden / uitvergroot worden in de herbestemde kamers, zal dit de sfeer en beleving van het fort, cq de historische sensatie vergroten. Dat kan een trekker zijn van publiek en een meerwaarde in de herbestemming. Het kan daarbij ook potentie hebben om soms een stukje van de beschadigde gelaagdheid van de schilderingen zichtbaar te houden.
Laag	Niet bekend en niet gedocumenteerd.	2	Een bouwhistorische gericht op de interieurs kan de verschillende patronen wellicht dateren.
Laag	Komt voor in alle forten van de Stelling van Amsterdam.	0	
Laag	Een periodiek herinrichten van de interieurs die samenhangt met bepalende historische gebeurtenissen (zoals start of einde van een oorlog) is niet uit te sluiten, maar is niet bekend.	2	Aanvullend onderzoek aan de patronen kan inzicht geven in de datering en de wijze waarop bouwhistorische interieurtrends zich verhouden tot het denken over interieur en het leven in het fort in die periode. Het is aannemelijk dat elk decennium zijn eigen kleurstelling en patronen heeft. Ook dit kan weer waarde toevoegen aan een voor publiek beleefbaar en aantrekkelijk fort in een herbestemde functie, met gethematiseerde kamers; "de jaren 20 kamer"...etc.
Gemiddeld	Groep A beoordeelde dit criterium als laag, omdat de decoraties sjabloonmatig zijn aangebracht en een kunstenaarshand er niet in te herkennen is. De auteur heeft de waard opgeschroefd naar 'gemiddeld', omdat er wel sprake is van een tijdsbeeld van bouwhistorische decoratiestijlen, waarin geïnspireerd op of exact volgend aan de (bouwhistorische interieur) trends van dat moment. Het wagenwiel patroon van kamer 11 is hiervan een goed voorbeeld. De restaurator in groep B merkte op dat de wandbeschildering in kamer 33 zeer kundig is uitgevoerd.	0	
Laag	Groep beoordeeld dit criterium als niet van toepassing.	0	
Gemiddeld	De schilderingen dragen bij aan de sfeer in het fort, maar zijn in hun huidige vorm veelal niet heel prominent zichtbaar op dit moment. Ze verzorgen een gemiddelde historische beleving van vroeger tijden en in sommige gevallen een huiselijke sfeer. Mogelijk zijn ze een uitdrukking van heimwee bij de bewoners van het fort. Belangrijk hierbij is sommige stakeholders de versieringen juist vinden afleiden van de oorspronkelijke militaire functie van het fort in de Stelling van Amsterdam.	3	Een ontwikkelpotentieel was door de groep niet ingevuld. De auteur schat dit in als zeer hoog, in het geval dat de decoraties per ruimte in volle glorie zouden worden hersteld. Dit zou enkele kamers een zeer unieke en eigen historische sfeer geven. Daarvoor is uitgebreider onderzoek naar de stratigrafie / gelaagdheid van de schilderingen een vereiste.
Gemiddeld	De decoraties worden gebruikt in de rondleidingen, alhoewel meestal niet zeer expliciet.	2	Ook hier geldt dat een restauratie of reconstructie en een aanvullend typologisch onderzoek de decoraties een aansprekend onderwerp voor museale ontsluiting kunnen maken.
Laag	Op dit moment niet van toepassing.	3	De decoraties zijn nu maar een klein stukje vrijgemaakt. Als de decoraties verder vrijgemaakt worden en behouden, of kleurstelling wordt uitgevoerd en opnieuw aangebracht worden / uitvergroot worden in de herbestemde kamers, zal dit de sfeer en beleving van het fort, cq de historische sensatie vergroten. Het kan daarbij ook potentie hebben om soms een stukje van de beschadigde gelaagdheid van de schilderingen zichtbaar te houden. In volle glorie hersteld kunnen de decoraties kunnen de decoraties een trekker zijn van publiek en een meerwaarde in de herbestemming. Waaraan toegevoegd moet worden dat sommige stakeholders het herstellen van de versieringen juist vinden afleiden van de militaire functie van het fort in de stelling van

* Waardering
De score van de waardering kan worden toegekend in woorden, bijvoorbeeld 'laag', 'gemiddeld', 'hoog'.
Een criterium kan ook niet van toepassing zijn; vul dan n.v.t. in.
Geef in het vak ernaast de argumenten voor de score.

** Ontwikkelpotentieel
Geef aan of u veel, enigszins, weinig of geen mogelijkheden ziet om de waardering van de schildering(en) te verhogen door bijvoorbeeld onderzoek, restauratie of het plaatsen in passende context. Doe dit d.m.v de cijfers 0 t/m 3: 0 = geen, 1 = weinig, 2 = enigszins, 3 = veel.
Omschrijf in het vak erna wat kan worden gedaan om het potentieel te benutten.

© Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed – Versie 2013/03

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap

Op de museale weegschaal

WAARDERINGSFORMULIER

De gegevens op dit deel van het formulier worden bij de hele waardering gebruikt en kunnen steeds naar een nieuw formulier worden gekopieerd.

Aanleiding voor de waardering:	Het Fort benoorden Spaarndam krijgt een nieuwe bestemming. Deze nieuwe bestemming zal mede bepalend zijn voor de herontwikkeling en herinrichting van het monument. Om een zorgvuldige omgang met de wandschilderingen in het fort bij de herontwikkeling mogelijk te maken wordt deze waardering uitgevoerd.
Vraagstelling voor de waardering:	De wandschilderingen zijn geclusterd per type. Welke verhalen en culturele waarde(n) zijn verbonden aan deze schilderingen? Breng een ordening aan (laag, middel, hoog) en geef de argumenten voor de waardering en/of de mogelijkheden voor de ontwikkeling.
Referentiekader voor de waardering met argumentatie: *gebruik desgewenst het referentiekaderformulier als hulpmiddel*	De schilderingen worden gewaardeerd binnen de context van het fort, met een referentie aan de Stelling van Amsterdam (SvA) als werelderfgoedcomplex.

Deze helft van het formulier wordt voor elk te waarderen object of (deel)collectie steeds opnieuw ingevuld.

Uitgevoerd door:	Stakeholdersgroep Fort benoorden Spaarndam -subgroep A
Datum:	1-4-2015
Gegevens object of (deel)collectie:	Spreuken - cluster 3

Definiëring van het waarderingskader

Beschrijf waaraan een object of (deel)collectie moet voldoen om resp. laag, gemiddeld of hoog gewaardeerd te worden voor de verschillende criteria

	Criteria	Hulpvragen	Laag	Gemiddeld	Hoog	Waardering*	Argumentatie voor de waardering	Ontwikkel-potentieel**	Omschrijving ontwikkelmogelijkheden
Kenmerken	**Ensemble** (compleetheid, eenheid, samenhang)	Bestaat de schildering(en) uit onderdelen die samen een geheel vormen binnen het Fort? Is dat geheel compleet?	er is **geen** sprake van een ensemble; de schildering kan op zichzelf begrepen en gepresenteerd worden. Er is geen of een beperkte relatie met de ruimte waar de schildering zich in bevindt.	de schildering ontleent z'n betekenis aan de samenhang met een of twee andere schilderingen.	de schildering maakt deel uit van een geheel dat bestaat uit meerdere onderdelen. De schildering en de ruimte vormen één geheel, die in samenhang de historische waarde van het fort vertegenwoordigen.	Hoog	Groep A beoordeelde dit als gemiddeld, maar is door de auteur naar hoog gezet op basis van dezelfde argumenten als de groep aangeeft: er is een relatie tussen schilderingen en kamers, en schilderingen onderling. De spreuk in k23 is de 'eed van hippocrates' en verhoud zich dus direct tot de ruimte die gebruikt werd als ziekenboeg. De twee spreuken in kamer 22 horen zeker bij elkaar, gaan beiden in zekere zin over 'tijdsbeleving', net als die in kamer 4. Ook hier is het ensemble binnen de kamers en tussen de kamers dus aanwezig en betekenisvol.		
	Herkomst (documentatie, levensverhaal, biografie, bron)	Is de maker (groep makers) van de schildering(en) bekend, gedocumenteerd, betrouwbaar?	de herkomst (maker, gebruik) is niet bekend en gedocumenteerd.	de herkomst (maker, gebruik) zijn bekend maar niet gedocumenteerd.	de herkomst (maker, gebruik) is bekend en gedocumenteerd.	Gemiddeld	Groep A beoordeeld dit criterium als een gemiddelde waarde, omdat de herkomst van de schilderingen in gelijke mate bekend is als de meeste andere schildering. In dit geval betekend dit dat de makers als groep globaal bekend zijn, maar de daadwerkelijke auteur niet.		
	Zeldzaamheid en representatie (uniciteit, voorbeeldwaarde)	Is de schildering(en) uniek, in de wereld, in het land, binnen de collectie? Is het in hoge mate representatief voor een bepaalde periode, plaats, stijl, stroming, gebruik, thema, gemeenschap?	dit type schilderingen komt op meerdere plaatsen in het fort voor / of in andere forten van de SvA voor.	dit type schilderingen komt weinig voor in het fort en is ook in andere forten van de SvA sporadisch aanwezig.	dit type schilderingen komt verder niet voor in het fort of in een van de andere forten van de SvA.	Hoog	Met als referentie aan de Stelling van Amsterdam zijn dit soort spreuken uniek voor het Fort benoorden Spaarndam. Binnen het fort zelf zijn er drie kamers met spreuken, wat als een gemiddelde tot hoge zeldzaamheid gezien kan worden.		
Cultuurhistorisch	**Historisch**	Is er een associatie met een bepaalde persoon, groep, gebeurtenis, plaats, activiteit in het verleden? Is er een associatie met een bepaalde periode, proces, thema, ontwikkeling, tijdsbeeld of levensstijl?	er is geen of weinig verband tussen de schildering en de (relevante) gebeurtenissen of geschiedenis van het fort.	er is een beperkt verband met de (relevante) gebeurtenissen of geschiedenis van het fort.	er is een duidelijk verband met e (relevante) gebeurtenissen of geschiedenis van het fort.	Hoog	Dit criterium wordt als hoog ervaren door de groep, omdat er een relatie gelegd kan worden met het leven in het fort in en rond vermoedelijk de periode van de Eerste Wereldoorlog. De schilderingen kunnen alleen met toestemming van de leiding / commandant zijn aangebracht. Dat is een belangrijk gegeven voor de wijze waarop het fort in die periode functioneerde.		
	Artistiek (kunsthistorisch, architectuurhistorisch, ontwerp, vakmanschap, makelij, decoratie)	Is de schildering(en) bijzonder om zijn ontwerp, concept, uitvoering, vormgeving, techniek, creativiteit? Is het een representant van een bepaalde stijl, stroming?	de schildering heeft geen bijzondere kenmerken . Standaarduitvoering.	de schildering heeft enige bijzondere kenmerken waardoor een onderscheid bestaat met andere (standaard)schilderingen.	de schildering heeft bijzondere kenmerken in de uitvoering en heeft een uitgesproken karakter.	Gemiddeld	De spreuken hebben een kenmerkende signatuur, er is door de maker duidelijk gezocht naar de methode om de teksten goed weer te geven.		
Sociaal-maatschappelijk	**Maatschappelijk** (sociaal, spiritueel, religieus, politiek, symbool, gemeenschap, identiteit)	Zijn er groepen die nu een bijzondere band met het object hebben? Heeft het een actuele, sociale, religieuze, politieke, maatschappelijke betekenis?	de schildering heeft geen uitgesproken actuele (emotionele) betekenis voor een specifieke groep in de samenleving.	nvt	de schildering heeft een uitgesproken actuele (emotionele) betekenis voor een specifieke groep in de samenleving.	Laag	Geen uitgesproken actuele (emotionele) betekenis voor een specifieke groep in de samenleving.		
	Beleving (emotie, zintuiglijk, esthetisch, associatief)	Wekt de schildering(en) een bepaalde collectieve beleving op? Ademt het een bepaalde sfeer uit, roept het emoties op? Speelt het op een bepaalde manier in op de zintuigen?	de schildering roept weinig op, heeft daarom geen emotionele waarde	de schildering is gemiddeld van belang voor de sfeer van het fort en voor de beleving van het verhaal	de schildering roept een sterk emotioneel beeld op en voegt veel toe aan de sfeer of het verhaal van het fort.	Gemiddeld tot hoog	Groep A waardeert dit criterium als gemiddeld omdat de 'tegeltjeswijsheid' geen uitgesproken extra beleving oproept bij de betrokkenen. Op basis van opmerkingen uit groep B heeft de auteur de waardering opgeschroefd naar 'gemiddeld tot hoog', omdat door deze groep de spreuken juist gezien worden als kader waaruit alle andere graffiti is voortgekomen. Dit is spreekt juist voor een hoge waardering op dit punt.		
Gebruik	**Museaal** (presentatie, educatie, onderzoek)	Wordt de schildering(en) op dit moment gebruikt voor presentatie, educatie, onderzoek? Speelt het een bijzondere rol in de tentoonstelling? Wordt erover gepubliceerd?	de schildering wordt niet of nauwelijks worden opgenomen in een rondleiding.	de schildering is soms onderdeel zijn van de rondleiding.	de schildering is altijd een cruciaal onderdeel van elke rondleiding waarmee het verhaal van het fort verteld wordt.	Gemiddeld	De decoraties worden gebruikt in de rondleidingen, maar zijn niet cruciaal voor het vertellen van het verhaal van het fort.		
	Economisch (bedrijfskapitaal, financieel, pr, spin-off, toeristisch, reputatie)	Genereert de schildering(en) NU inkomsten? Trekt het bezoekers? Is het bepalend voor de bekendheid en reputatie van de organisatie?	de schildering is weinig kenmerkend voor het fort en trekt geen publiek publiek	de schildering is gemiddeld kenmerkend, maar vormt geen onderscheidend onderdeel voor de attractiviteit van het fort voor het publiek.	de schildering is iconisch en zeer kenmerkend. De schildering is cruciaal voor de attractiviteit van het fort voor het publiek.	Laag	Op dit moment niet van toepassing.	3	De teksten zijn sfeerbepalend en zouden goed ingezet kunnen worden als historische decoratie in de nieuwe bestemming, mits ze beter worden vrijgemaakt en behouden.
Aanvullend	Vul in	Omschrijf				Hoog	Het wordt als bijzonder ervaren door de groep dat de commandant het aanbrengen indertijd heeft toegestaan. Dit wordt gezien als een extra waarde van de spreuken.		
	Vul in	Omschrijf							

© Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed – Versie 2013/03

* Waardering
De score van de waardering kan worden toegekend in woorden, bijvoorbeeld 'laag', 'gemiddeld', 'hoog'.
Een criterium kan ook niet van toepassing zijn; vul dan n.v.t. in.
Geef in het vak ernaast de argumenten voor de score.

** Ontwikkelpotentieel
Geef aan of u veel, enigszins, weinig of geen mogelijkheden ziet om de waardering van de schildering(en) te verhogen door bijvoorbeeld onderzoek, restauratie of het plaatsen in passende context. Doe dit d.m.v de cijfers 0 t/m 3: 0 = geen, 1 = weinig, 2 = enigszins, 3 = veel.
Omschrijf in het vak erna wat kan worden gedaan om het potentieel te benutten.

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap

Op de museale weegschaal

WAARDERINGSFORMULIER

De gegevens op dit deel van het formulier worden bij de hele waardering gebruikt en kunnen steeds naar een nieuw formulier worden gekopieerd.

Aanleiding voor de waardering:	Het Fort benoorden Spaarndam krijgt een nieuwe bestemming. Deze nieuwe bestemming zal mede bepalend zijn voor de herontwikkeling en herinrichting van het monument. Om een zorgvuldige omgang met de wandschilderingen in het fort bij de herontwikkeling mogelijk te maken wordt deze waardering uitgevoerd.
Vraagstelling voor de waardering:	De wandschilderingen zijn geclusterd per type. Welke verhalen en culturele waarde(n) zijn verbonden aan deze schilderingen? Breng een ordening aan (laag, middel, hoog) en geef de argumenten voor de waardering en/of de mogelijkheden voor de ontwikkeling.
Referentiekader voor de waardering met argumentatie: *gebruik desgewenst het referentiekaderformulier als hulpmiddel*	De schilderingen worden gewaardeerd binnen de context van het fort, met een referentie aan de Stelling van Amsterdam (SvA) als werelderfgoedcomplex.

Deze helft van het formulier wordt voor elk te waarderen object of (deel)collectie steeds opnieuw ingevuld.

Uitgevoerd door:	Stakeholdersgroep Fort benoorden Spaarndam -subgroep A & B
Datum:	1-4-2015
Gegevens object of (deel)collectie:	Duitse teksten en schilderingen - cluster 4

Definiëring van het waarderingskader

Beschrijf waaraan een object of (deel)collectie moet voldoen om resp. laag, gemiddeld of hoog gewaardeerd te worden voor de verschillende criteria

	Criteria	Hulpvragen	Laag	Gemiddeld	Hoog
Kenmerken	**Ensemble** (compleetheid, eenheid, samenhang)	Bestaat de schildering(en) uit onderdelen die samen een geheel vormen binnen het Fort? Is dat geheel compleet?	er is **geen** sprake van een ensemble; de schildering kan op zichzelf begrepen en gepresenteerd worden. Er is geen of een beperkte relatie met de ruimte waar de schildering zich in bevindt.	de schildering ontleent z'n betekenis aan de samenhang met een of twee andere schilderingen.	de schildering maakt deel uit van een geheel dat bestaat uit meerdere onderdelen. De schildering en de ruimte vormen één geheel, die in samenhang de historische waarde van het fort vertegenwoordigen.
	Herkomst (documentatie, levensverhaal, biografie, bron)	Is de maker (groep makers) van de schildering(en) bekend, gedocumenteerd, betrouwbaar?	de herkomst (maker, gebruik) is niet bekend en gedocumenteerd.	de herkomst (maker, gebruik) zijn bekend maar niet gedocumenteerd.	de herkomst (maker, gebruik) is bekend en gedocumenteerd.
	Zeldzaamheid en representatie (uniciteit, voorbeeldwaarde)	Is de schildering(en) uniek, in de wereld, in het land, binnen de collectie? Is het in hoge mate representatief voor een bepaalde periode, plaats, stijl, stroming, gebruik, thema, gemeenschap?	dit type schilderingen komt op meerdere plaatsen in het fort voor / of in andere forten van de SvA voor.	dit type schilderingen komt weinig voor in het fort en is ook in andere forten van de SvA sporadisch aanwezig.	dit type schilderingen komt verder niet voor in het fort of in een van de andere forten van de SvA.
Cultuurhistorisch	**Historisch**	Is er een associatie met een bepaalde persoon, groep, gebeurtenis, plaats, activiteit in het verleden? Is er een associatie met een bepaalde periode, proces, thema, ontwikkeling, tijdsbeeld of levensstijl?	er is geen of weinig verband tussen de schildering en de (relevante) gebeurtenissen of geschiedenis van het fort.	er is een beperkt verband met de (relevante) gebeurtenissen of geschiedenis van het fort.	er is een duidelijk verband met e (relevante) gebeurtenissen of geschiedenis van het fort.
	Artistiek (kunsthistorisch, architectuurhistorisch, ontwerp, vakmanschap, makelij, decoratie)	Is de schildering(en) bijzonder om zijn ontwerp, concept, uitvoering, vormgeving, techniek, creativiteit? Is het een representant van een bepaalde stijl, stroming?	de schildering heeft geen bijzondere kenmerken . Standaarduitvoering.	de schildering heeft enige bijzondere kenmerken waardoor een onderscheid bestaat met andere (standaard)schilderingen.	de schildering heeft bijzondere kenmerken in de uitvoering en heeft een uitgesproken karakter.
Sociaal-maatschappelijk	**Maatschappelijk** (sociaal, spiritueel, religieus, politiek, symbool, gemeenschap, identiteit)	Zijn er groepen die nu een bijzondere band met het object hebben? Heeft het een actuele, sociale, religieuze, politieke, maatschappelijke betekenis?	de schildering heeft geen uitgesproken actuele (emotionele) betekenis voor een specifieke groep in de samenleving.	nvt	de schildering heeft een uitgesproken actuele (emotionele) betekenis voor een specifieke groep in de samenleving.
	Beleving (emotie, zintuiglijk, esthetisch, associatief)	Wekt de schildering(en) een bepaalde collectieve beleving op? Ademt het een bepaalde sfeer uit, roept het emoties op? Speelt het op een bepaalde manier in op de zintuigen?	de schildering roept weinig op, heeft daarom geen emotionele waarde	de schildering is gemiddeld van belang voor de sfeer van het fort en voor de beleving van het verhaal	de schildering roept een sterk emotioneel beeld op en voegt veel toe aan de sfeer of het verhaal van het fort.
Gebruik	**Museaal** (presentatie, educatie, onderzoek)	Wordt de schildering(en) op dit moment gebruikt voor presentatie, educatie, onderzoek? Speelt het een bijzondere rol in de tentoonstelling? Wordt erover gepubliceerd?	de schildering wordt niet of nauwelijks worden opgenomen in een rondleiding.	de schildering is soms onderdeel zijn van de rondleiding.	de schildering is altijd een cruciaal onderdeel van elke rondleiding waarmee het verhaal van het fort verteld wordt.
	Economisch (bedrijfskapitaal, financieel, pr, spin-off, toeristisch, reputatie)	Genereert de schildering(en) NU inkomsten? Trekt het bezoekers? Is het bepalend voor de bekendheid en reputatie van de organisatie?	de schildering is weinig kenmerkend voor het fort en trekt geen publiek publiek	de schildering is gemiddeld kenmerkend, maar vormt geen onderscheidend onderdeel voor de attractiviteit van het fort voor het publiek.	de schildering is iconisch en zeer kenmerkend. De schildering is cruciaal voor de attractiviteit van het fort voor het publiek.
Aanvullend	Vul in	Omschrijf			
	Vul in	Omschrijf			

Waardering*	Argumentatie voor de waardering	Ontwikkel-potentieel**	Omschrijving ontwikkelmogelijkheden
Gemiddeld	Hier verschillen de beide groepen van mening. Groep A waardeert op dit criterium laag, omdat de verspreiding vrij random lijkt over het fort. Groep B waardeert juist hoog, omdat enkele schilderingen een ensemble vormen binnen één ruimte (k33), of een vermoede relatie hebben met de ruimte zelf (k15) en door hun Duitse origine als aparte groep aan te wijzen zijn, waarbinnen de schilderingen toch iets met elkaar te maken hebben, cq op elkaar reageren. Een probleem bij de waardering blijkt dat van sommige schilderingen en teksten niet zuiver vast te stellen is of ze Duits zijn, zoals de spotprentachtige figuren in k15, bezijden het opschrift 'Polizei Division'. Na de sessie werd nog opgemerkt dat er mogelijk een relatie is met de contemporaine KISS graffiti in het fort, waarvan de laatste letter geschreven worden in bliksemschicht stijl zoals ook de SS die gebruikte.	0	
Gemiddeld tot laag	Hier verschillen de beide groepen van mening. Groep A waardeert dit cluster **laag** op dit criterium, omdat de maker zelf niet bekend is. Groep B waardeert **gemiddeld**, omdat wel bekend is dat het om Duitse troepen gaat en daarmee de periode van aanbrengen nauwkeurig is begrensd tot de jaren van de Tweede Wereldoorlog.	2	De teksten in k4 en k33 lijken niet geheel vrijgelegd en de interpretatie is niet rond. De tekst en tekening op de zuidwand van k15 is slecht leesbaar. Een beter vrijleggen / in kaar brengen zou informatie kunnen toevoegen over de betekenis en de makers. De schildering van Marlene Dietrich in k33 is gesigneerd. Aan de naam is onderzoek te doen, als zal dit een complexe en tijdintensieve zaak zijn.
Hoog	Duitse schilderingen en teksten zijn niet bekend in andere Forten van de Stelling van Amsterdam - maar weer wel in de bunkers in de Atlantikwall. Naar alle waarschijnlijkheid zijn deze er in de SvA ook meer geweest, maar verwijderd na de bevrijding. In de SvA zijn ze dus zeker zeldzaam te noemen.	0	
Hoog	Evidente relatie met Tweede Wereldoorlog, een belangrijke periode in de geschiedenis voor het fort, zowel als de SvA als Nederland.	2	De teksten in k4 en mogelijk k33 zijn niet geheel vrijgelegd en de interpretatie is niet rond. De tekst en tekening op de zuidwand van k15 is slecht leesbaar. Een beter vrijleggen / in kaar brengen zou informatie kunnen toevoegen over de betekenis en de makers.
Hoog tot laag	Hoewel de dames Marlene Dietrich en Zarah Leander in k 33 zijn overgeschilderd van een voorbeeld, is dit zeer vaardig gedaan. Daarmee hebben deze een hogere artistieke waarde. Groep A kent ook aan de teksten een artistieke waarde omdat deze horen bij een specifieke culturele uiting van Duitse, of Nationaalsocialistische origine. De SS symbolen en het hakenkruis lijken stilistisch volgens voorschrift uitgevoerd, maar die in k33 is bijzonder slordig - met zakkers - uitgevoerd, een schril contrast met de kunstigheid van de portretten. De spotprenten in k15 zijn schetsmatig opgezet, en hoewel een hand van de maker wel doorschemert, scoren ze daardoor niet hoog op dit criterium.	0	
Hoog	Hoog, maar in feite omgekeerd hoog, want de beleving bij met name de teksten en de SS-runen zijn over het algemeen zeer negatief. Stichting Krayenhoff heeft ervaring met Joodse nazaten van slachtoffers die heftig reageerden bij een confrontatie met deze schilderingen. Omgekeerd is er ook nog een groep mensen die juist wel om politieke of provocerende redenen een positieve associatie met deze symbolen heeft, die men als doelgroep niet wil trekken. Belangrijk is wel dat deze associaties niet gelden voor alle Duitse schilderingen (zie belevingswaarde hieronder).	1	Enerzijds is dit een potentieel dat men niet zou willen ontwikkelen., met andere woorden er is sprake van een negatief ontwikkelpotentieel. Anderzijds kan erfgoed ingezet worden om juist een moeilijk verleden bespreekbaar te maken en te komen tot verwerking van maatschappelijk trauma. Ook hiermee heeft St. Krayenhoff ervaring. In die betekenis kan het ontwikkelpotentieel in deze schildering ook juist worden benut. Voor de kunstige schilderingen in k33 geldt hetzelfde als Nederlandse schilderingen, cluster 5.
Hoog	De Duitse teksten en schilderingen roepen een sterke associatie op met de Tweede Wereldoorlog en de rol(len) die deze periode heeft in ons collectief bewustzijn. De SS-runen (k15, k33) en het hakenkruis (k15) hebben daarin als symbool nog steeds een sterke belevingskracht. Maar er zijn ook andere belevingen, want net als bij de Nederlandse schilderingen brengen de Duitse schilderingen (k33) en spotprenten (k15) ook de soldaat als mens levend in het fort in beeld. Als geheel heeft het ensemble in kamer 15 daarmee een opmerkelijk verhaal in zich, waarin fascistische symboliek en spot bijeen komen. Hetzelfde geldt voor kamer 33 waar de kunstig gemaakte Marlene Dietrich contrasteert met het slordig, met druipers aangebrachte SS symbool aan de westelijke wand. Zoals een van de fortgidsen zegt "dat kan een echte SS-fanaticus zo niet hebben gemaakt."	1	Zie vorige criterium, hierboven.
Hoog	De Duitse schilderingen worden gebruikt in rondleidingen van de Stichting Krayenhoff vanwege hun hoge belevingswaarde. Kamer 15 heeft daarbij de bijnaam 'De Duitse Kamer' verworven.	1	Meenemen in rondleidingen gebeurt al zoveel mogelijk. Een effectief bezoekerscentrum zou dit kunnen versterken en bevorderen, maar leidt feitelijk niet noodzakelijk tot een ander soort gebruik. Zie ook hieronder bij economische waarde.
Laag	Ze worden zo niet gebruikt en dit wordt ook als contraproductief gezien in de groepen.	0, 3, of -1?	Een lastig criterium goed uit te delen. Beide groepen schatten het ontwikkelpotentieel intuïtief eerst als laag in. De aanwezigheid van de SS symbolen zal in relatie tot herbestemmingsplannen in veel functies onwenselijk zijn. Tegelijk is een museale bestemming van een deel van de kamers nog altijd onderdeel van het plan, daarin zou iets als 'de Duitse kamer' wel een plek kunnen hebben en zelfs een belangrijke rol kunnen hebben.

* Waardering
De score van de waardering kan worden toegekend in woorden, bijvoorbeeld 'laag', 'gemiddeld', 'hoog'.
Een criterium kan ook niet van toepassing zijn; vul dan n.v.t. in.
Geef in het vak ernaast de argumenten voor de score.

** Ontwikkelpotentieel
Geef aan of u veel, enigszins, weinig of geen mogelijkheden ziet om de waardering van de schildering(en) te verhogen door bijvoorbeeld onderzoek, restauratie of het plaatsen in passende context. Doe dit d.m.v de cijfers 0 t/m 3: 0 = geen, 1 = weinig, 2 = enigszins, 3 = veel.
Omschrijf in het vak erna wat kan worden gedaan om het potentieel te benutten.

© Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed – Versie 2013/03

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap

Op de museale weegschaal

WAARDERINGSFORMULIER

De gegevens op dit deel van het formulier worden bij de hele waardering gebruikt en kunnen steeds naar een nieuw formulier worden gekopieerd.

Aanleiding voor de waardering:	Het Fort benoorden Spaarndam krijgt een nieuwe bestemming. Deze nieuwe bestemming zal mede bepalend zijn voor de herontwikkeling en herinrichting van het monument. Om een zorgvuldige omgang met de wandschilderingen in het fort bij de herontwikkeling mogelijk te maken wordt deze waardering uitgevoerd.
Vraagstelling voor de waardering:	De wandschilderingen zijn geclusterd per type. Welke verhalen en culturele waarde(n) zijn verbonden aan deze schilderingen? Breng een ordening aan (laag, middel, hoog) en geef de argumenten voor de waardering en/of de mogelijkheden voor de ontwikkeling.
Referentiekader voor de waardering met argumentatie: *gebruik desgewenst het referentiekaderformulier als hulpmiddel*	De schilderingen worden gewaardeerd binnen de context van het fort, met een referentie aan de Stelling van Amsterdam (SvA) als werelderfgoedcomplex.

Deze helft van het formulier wordt voor elk te waarderen object of (deel)collectie steeds opnieuw ingevuld.

Uitgevoerd door:	Stakeholdersgroep Fort benoorden Spaarndam -subgroep B
Datum:	1-4-2015
Gegevens object of (deel)collectie:	Figuratieve muurschilderingen - cluster 5

Definiëring van het waarderingskader

Beschrijf waaraan een object of (deel)collectie moet voldoen om resp. laag, gemiddeld of hoog gewaardeerd te worden voor de verschillende criteria

	Criteria	Hulpvragen	Laag	Gemiddeld	Hoog	Waardering*	Argumentatie voor de waardering	Ontwikkel-potentieel**	Omschrijving ontwikkelmogelijkheden
Kenmerken	**Ensemble** (compleetheid, eenheid, samenhang)	Bestaat de schildering(en) uit onderdelen die samen een geheel vormen binnen het Fort? Is dat geheel compleet?	er is **geen** sprake van een ensemble; de schildering kan op zichzelf begrepen en gepresenteerd worden. Er is geen of een beperkte relatie met de ruimte waar de schildering zich in bevindt.	de schildering ontleent z'n betekenis aan de samenhang met een of twee andere schilderingen.	de schildering maakt deel uit van een geheel dat bestaat uit meerdere onderdelen. De schildering en de ruimte vormen één geheel, die in samenhang de historische waarde van het fort vertegenwoordigen.	Hoog	Er zijn verzamelingen onder deze schilderingen die een duidelijk ensemble vormen, zoals de Kozakken en de Fransen (k8) of de wapenschilden in kamer 19 en 4. Andere schilderingen vormen waarschijnlijk een ensemble met de ruimte waar ze zich bevinden, zoals die in k23. De aard van dit ensemble is dan niet geheel duidelijk, want we weten bijvoorbeeld niet *waarom* er in k23 zoveel schilderingen zitten. Ook de schildering die stilistisch op elkaar lijken, zoals de 'Max und Moritz' achtige schilderingen zou men als een ensemble kunnen aanwijzen. Een gemiddelde of lage waarde in dit criterium hebben de schilderingen waar geen ensemble in te ontdekken is op dit moment.	1 of 2	Aanvullend onderzoek zou mogelijk de hand van dezelfde makers in meerdere werken kunnen aantonen, of technisch onderzoek kan de schilderingen in dezelfde periode kunnen plaatsen.
	Herkomst (documentatie, levensverhaal, biografie, bron)	Is de maker (groep makers) van de schildering(en) bekend, gedocumenteerd, betrouwbaar?	de herkomst (maker, gebruik) is niet bekend en gedocumenteerd.	de herkomst (maker, gebruik) zijn bekend maar niet gedocumenteerd.	de herkomst (maker, gebruik) is bekend en gedocumenteerd.	Gemiddeld tot laag	Van enkele schilderingen is de naam maker bekend, omdat ze ondertekend zijn. Het betreft echter wel namen waarvan (nog) niet bekend is wie er achter zit. Het zijn zover bekend ook geen beroemde schilders. Er is in algemene zin een zekere waarde omdat de schilderingen toegeschreven kunnen worden aan eenheden die in het fort gelegerd zijn geweest, en verder zijn vele schilderingen duidelijk gedoogd door de commandant, of zelfs in opdracht uitgevoerd.	3	Het ontwikkelpotentieel is hoog waar het kan slagen de maker een gezicht te geven door de maker op basis van archiefonderzoek te traceren. Van schilderingen waarvan de datering globaal te bepalen is, kan achterhaald worden welke eenheid ze gemaakt heeft en dus welke commandant ze heeft geaccordeerd. Als dit te achterhalen is, is het en toevoeging aan de historische en belevingswaarde van die schilderingen.
	Zeldzaamheid en representatie (uniciteit, voorbeeldwaarde)	Is de schildering(en) uniek, in de wereld, in het land, binnen de collectie? Is het in hoge mate representatief voor een bepaalde periode, plaats, stijl, stroming, gebruik, thema, gemeenschap?	dit type schilderingen komt op meerdere plaatsen in het fort voor / of in andere forten van de SvA voor.	dit type schilderingen komt weinig voor in het fort en is ook in andere forten van de SvA sporadisch aanwezig.	dit type schilderingen komt verder niet voor in het fort of in een van de andere forten van de SvA.	Hoog	Met als referentie de Stelling van Amsterdam is de waarde zeer hoog. Dit is het enige fort waar in deze mate schilderingen bekend zijn en nog zichtbaar.		
Cultuurhistorisch	**Historisch**	Is er een associatie met een bepaalde persoon, groep, gebeurtenis, plaats, activiteit in het verleden? Is er een associatie met een bepaalde periode, proces, thema, ontwikkeling, tijdsbeeld of levensstijl?	er is geen of weinig verband tussen de schildering en de (relevante) gebeurtenissen of geschiedenis van het fort.	er is een beperkt verband met de (relevante) gebeurtenissen of geschiedenis van het fort.	er is een duidelijk verband met e (relevante) gebeurtenissen of geschiedenis van het fort.	Hoog tot gemiddeld	In enkele gevallen zijn schilderingen - met sterk vermoeden- aan historische gebeurtenissen te koppelen. Dit speelt bij de Kozakken en Fransen in k8, die mogelijk in 1913 is aangebracht ter gelegenheid van het 100 jarig bestaan van het koninkrijk. De Duitse schilderingen (in ander cluster ingedeeld) zijn te dateren aan de Tweede Wereldoorlog. Er wordt aangenomen dat veel schilderingen zijn gemaakt in de Eerste Wereldoorlog en mobilisatie Tweede Wereldoorlog, maar dit blijkt vaak ook lastig hard te maken. Op dit criterium is de waarde daarom gemiddeld te noemen.	2	Het zou de waarde kunnen verhogen als door technisch onderzoek een duidelijkere datering aan de schilderingen kan worden gekoppeld.
	Artistiek (kunsthistorisch, architectuurhistorisch, ontwerp, vakmanschap, makelij, decoratie)	Is de schildering(en) bijzonder om zijn ontwerp, concept, uitvoering, vormgeving, techniek, creativiteit? Is het een representant van een bepaalde stijl, stroming?	de schildering heeft geen bijzondere kenmerken . Standaarduitvoering.	de schildering heeft enige bijzondere kenmerken waardoor een onderscheid bestaat met andere (standaard)schilderingen.	de schildering heeft bijzondere kenmerken in de uitvoering en heeft een uitgesproken karakter.	Gemiddeld tot hoog	Dit is voor de groep een van de lastigste criteria, waarbij de neiging is buiten het referentiekader te willen kijken, naar de betekenis van schilderingen voor de Nederlandse schilderkunst, of volkskunst. Duidelijk is dat binnen de collectie grote verschillen zijn. De schildering van de Fransen (k8) is duidelijk de hand van de kunstenaar te ontdekken, terwijl in de Kozakken (ensemble, ook k8) er veel meer sprake is van goed natekenen en dus een lagere artistieke waarde geld. De vele spottende prenten in het fort vallen ook in deze lagere categorie omdat de wijze van tekenen overgenomen lijkt van vigerende voorbeelden in die periode.	2	Aanvullend kunsthistorisch onderzoek zou deze waarde sterker kunnen onderbouwen.
Sociaal-maatschappelijk	**Maatschappelijk** (sociaal, spiritueel, religieus, politiek, symbool, gemeenschap, identiteit)	Zijn er groepen die nu een bijzondere band met het object hebben? Heeft het een actuele, sociale, religieuze, politieke, maatschappelijke betekenis?	de schildering heeft geen uitgesproken actuele (emotionele) betekenis voor een specifieke groep in de samenleving.	nvt	de schildering heeft een uitgesproken actuele (emotionele) betekenis voor een specifieke groep in de samenleving.	Laag	Geen groepen bekend die een bijzondere betekenis hechten aan de schilderingen, anders dan de stakeholders zelf.	0	
	Beleving (emotie, zintuiglijk, esthetisch, associatief)	Wekt de schildering(en) een bepaalde collectieve beleving op? Ademt het een bepaalde sfeer uit, roept het emoties op? Speelt het op een bepaalde manier in op de zintuigen?	de schildering roept weinig op, heeft daarom geen emotionele waarde	de schildering is gemiddeld van belang voor de sfeer van het fort en voor de beleving van het verhaal	de schildering roept een sterk emotioneel beeld op en voegt veel toe aan de sfeer of het verhaal van het fort.	Hoog	De schilderingen zijn sfeerbepalend voor het fort, en ook specifiek voor dit fort binnen de Stelling van Amsterdam. Ze worden intensief gebruikt in rondleidingen van de Stichting Krayenhoff en dienen dan ook om historisch besef te kweken bij het publiek, of het leven in het fort te illustreren. Het is de belevingskracht van de schilderingen die ze voor dit doel zo geschikt maakt, meer dan de 'historische feitjes' die aan de schilderingen te ontlenen zijn, omgekeerd zou zonder de schilderingen het verhaal van het fort veel lastiger op dezelfde manier te vertellen zijn aan de hand van andere kenmerken van het fort. Tot slot vertellen de schilderingen ook het verhaal van het werk van de stichting Krayenhoff, het verhaal van 'zoeken, ontdekken en werken' in de lastige omstandigheden van het fort, waar het altijd koud is en geen stroom of licht.	?	Lastig te formuleren. Werkzaamheden ten behoeve van behoud kan de belevingswaarde van de schilderingen verhogen, maar ook juist verlagen. Dat is per schildering een afweging en een risico.
Gebruik	**Museaal** (presentatie, educatie, onderzoek)	Wordt de schildering(en) op dit moment gebruikt voor presentatie, educatie, onderzoek? Speelt het een bijzondere rol in de tentoonstelling? Wordt erover gepubliceerd?	de schildering wordt niet of nauwelijks worden opgenomen in een rondleiding.	de schildering is soms onderdeel zijn van de rondleiding.	de schildering is altijd een cruciaal onderdeel van elke rondleiding waarmee het verhaal van het fort verteld wordt.	Hoog	De schilderingen worden vrijwel allemaal gebruikt in rondleidingen van de Stichting Krayenhoff.	2	1, want meenemen in rondleidingen gebeurt al zoveel mogelijk. Een effectief bezoekerscentrum zou dit kunnen versterken en bevorderen, maar leidt feitelijk niet noodzakelijk tot een ander soort gebruik.
	Economisch (bedrijfskapitaal, financieel, pr, spin-off, toeristisch, reputatie)	Genereert de schildering(en) NU inkomsten? Trekt het bezoekers? Is het bepalend voor de bekendheid en reputatie van de organisatie?	de schildering is weinig kenmerkend voor het fort en trekt geen publiek publiek	de schildering is gemiddeld kenmerkend, maar vormt geen onderscheidend onderdeel voor de attractiviteit van het fort voor het publiek.	de schildering is iconisch en zeer kenmerkend. De schildering is cruciaal voor de attractiviteit van het fort voor het publiek.	Laag	Ze worden zo niet gebruikt, maar hier zit wel het ontwikkelingpotentieel.	3	De schilderingen zijn bij uitstek geschikt om bezoekers mee te trekken, of bijvoorbeeld te gebruiken in publicaties die verkocht kunnen worden in een bezoekerscentrum. Bovenal zijn de schilderingen in te zetten voor waardevermeerdering van een toekomstige herbestemming, mits ze goed behouden en gepresenteerd kunnen worden.
Aanvullend	Vul in	Omschrijf							
	Vul in	Omschrijf							

* Waardering
De score van de waardering kan worden toegekend in woorden, bijvoorbeeld 'laag', 'gemiddeld', 'hoog'.
Een criterium kan ook niet van toepassing zijn; vul dan n.v.t. in.
Geef in het vak ernaast de argumenten voor de score.

** Ontwikkelpotentieel
Geef aan of u veel, enigszins, weinig of geen mogelijkheden ziet om de waardering van de schildering(en) te verhogen door bijvoorbeeld onderzoek, restauratie of het plaatsen in passende context. Doe dit d.m.v de cijfers 0 t/m 3: 0 = geen, 1 = weinig, 2 = enigszins, 3 = veel.
Omschrijf in het vak erna wat kan worden gedaan om het potentieel te benutten.

© Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed – Versie 2013/03

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap

Op de museale weegschaal

WAARDERINGSFORMULIER

De gegevens op dit deel van het formulier worden bij de hele waardering gebruikt en kunnen steeds naar een nieuw formulier worden gekopieerd.

Aanleiding voor de waardering:	Het Fort benoorden Spaarndam krijgt een nieuwe bestemming. Deze nieuwe bestemming zal mede bepalend zijn voor de herontwikkeling en herinrichting van het monument. Om een zorgvuldige omgang met de wandschilderingen in het fort bij de herontwikkeling mogelijk te maken wordt deze waardering uitgevoerd.
Vraagstelling voor de waardering:	De wandschilderingen zijn geclusterd per type. Welke verhalen en culturele waarde(n) zijn verbonden aan deze schilderingen? Breng een ordening aan (laag, middel, hoog) en geef de argumenten voor de waardering en/of de mogelijkheden voor de ontwikkeling.
Referentiekader voor de waardering met argumentatie: *gebruik desgewenst het referentiekaderformulier als hulpmiddel*	De schilderingen worden gewaardeerd binnen de context van het fort, met een referentie aan de Stelling van Amsterdam (SvA) als werelderfgoedcomplex.

Deze helft van het formulier wordt voor elk te waarderen object of (deel)collectie steeds opnieuw ingevuld.

Uitgevoerd door:	Stakeholdersgroep Fort benoorden Spaarndam -subgroep B
Datum:	1-4-2015
Gegevens object of (deel)collectie:	Handtekeningen - cluster 6

Definiëring van het waarderingskader

Beschrijf waaraan een object of (deel)collectie moet voldoen om resp. laag, gemiddeld of hoog gewaardeerd te worden voor de verschillende criteria

	Criteria	Hulpvragen	Laag	Gemiddeld	Hoog	Waardering*	Argumentatie voor de waardering	Ontwikkel-potentieel**	Omschrijving ontwikkelmogelijkheden
Kenmerken	**Ensemble** (compleetheid, eenheid, samenhang)	Bestaat de schildering(en) uit onderdelen die samen een geheel vormen binnen het Fort? Is dat geheel compleet?	er is **geen** sprake van een ensemble; de schildering kan op zichzelf begrepen en gepresenteerd worden. Er is geen of een beperkte relatie met de ruimte waar de schildering zich in bevindt.	de schildering ontleent z'n betekenis aan de samenhang met een of twee andere schilderingen.	de schildering maakt deel uit van een geheel dat bestaat uit meerdere onderdelen. De schildering en de ruimte vormen één geheel, die in samenhang de historische waarde van het fort vertegenwoordigen.	Laag	De handtekeningen hebben weinig relatie tot elkaar en een relatie tot de ruimte waarin ze staan is niet bekend. In twee gevallen vormen de handtekeningen een ensemble, waar meerdere zeer kort bij elkaar zijn aangebracht. Dit is zo bij de handtekeningen van 17 mei 1940 op een deur (k29, thans niet in fort) en in kamer 27 (v-119).	0	
	Herkomst (documentatie, levensverhaal, biografie, bron)	Is de maker (groep makers) van de schildering(en) bekend, gedocumenteerd, betrouwbaar?	de herkomst (maker, gebruik) is niet bekend en gedocumenteerd.	de herkomst (maker, gebruik) zijn bekend maar niet gedocumenteerd.	de herkomst (maker, gebruik) is bekend en gedocumenteerd.	Gemiddeld	Hoewel de groep eerst de impuls ervaart dit als hoog te waarderen omdat de naam van de maker is vermeld, wordt dit na discussie tot gemiddeld bijgesteld. We weten wel wat de naam is van de persoon, maar niet wie dit is. Dit is uiteraard wel de grote kracht van het ontwikkelpotentieel van de handtekeningen.	3	Als aanvullend onderzoek de persoon kan achterhalen, geeft dit in hoge mate extra waarde aan de graffiti.
	Zeldzaamheid en representatie (uniciteit, voorbeeldwaarde)	Is de schildering(en) uniek, in de wereld, in het land, binnen de collectie? Is het in hoge mate representatief voor een bepaalde periode, plaats, stijl, stroming, gebruik, thema, gemeenschap?	dit type schilderingen komt op meerdere plaatsen in het fort voor / of in andere forten van de SvA voor.	dit type schilderingen komt weinig voor in het fort en is ook in andere forten van de SvA sporadisch aanwezig.	dit type schilderingen komt verder niet voor in het fort of in een van de andere forten van de SvA.	Laag	Met als referentie de Stelling van Amsterdam is de zeldzaamheid hier als 'laag' aangegeven, oftewel ze komen veel voor in forten en waarschijnlijk alle militaire gebouwen in Nederland. Binnen het fort zelf zijn er redelijk wat exemplaren, al is het wel een van de kleinere groepen. Daar staat wel tegenover dat de handtekeningen per stuk uniek zijn, maar dit geldt voor voorbeelden in vrijwel alle clusters en is dus niet onderscheidend.	0	
Cultuurhistorisch	**Historisch**	Is er een associatie met een bepaalde persoon, groep, gebeurtenis, plaats, activiteit in het verleden? Is er een associatie met een bepaalde periode, proces, thema, ontwikkeling, tijdsbeeld of levensstijl?	er is geen of weinig verband tussen de schildering en de (relevante) gebeurtenissen of geschiedenis van het fort.	er is een beperkt verband met de (relevante) gebeurtenissen of geschiedenis van het fort.	er is een duidelijk verband met e (relevante) gebeurtenissen of geschiedenis van het fort.	Hoog	De meeste handtekeningen hebben een datumopschrift en zijn daarom te koppelen aan de gebruiksfase van het fort. Soms staat er een militaire eenheid bij vermeld. In één geval is die dagtekening ook de historie van de Stelling van Amsterdam en zelfs aan de Nederlandse geschiedenis van de tweede Wereldoorlog te koppelen. Dit is het geval bij de opschriften van Nederlandse militairen die op 17 mei 1940, dus na de capitulatie, nog in het fort waren.	3	De datumopschriften zijn bekend, maar aanvullend onderzoek naar de personen, hun eenheid en de achtergrond van hun verhaal heeft nog niet plaatsgevonden. Dit onderzoek kan de historische waarde verrijken, wat ook weer effect zal hebben op de belevingswaarde en andere waarden.
	Artistiek (kunsthistorisch, architectuurhistorisch, ontwerp, vakmanschap, makelij, decoratie)	Is de schildering(en) bijzonder om zijn ontwerp, concept, uitvoering, vormgeving, techniek, creativiteit? Is het een representant van een bepaalde stijl, stroming?	de schildering heeft geen bijzondere kenmerken . Standaarduitvoering.	de schildering heeft enige bijzondere kenmerken waardoor een onderscheid bestaat met andere (standaard)schilderingen.	de schildering heeft bijzondere kenmerken in de uitvoering en heeft een uitgesproken karakter.	Laag	Geen van de groepsleden ziet duidelijke artistieke waarde. Er is enige sprake van gebruik van schoonschrift, maar om dit nu artistiek te noemen gaat de groep te ver.	0	
Sociaal-maatschappelijk	**Maatschappelijk** (sociaal, spiritueel, religieus, politiek, symbool, gemeenschap, identiteit)	Zijn er groepen die nu een bijzondere band met het object hebben? Heeft het een actuele, sociale, religieuze, politieke, maatschappelijke betekenis?	de schildering heeft geen uitgesproken actuele (emotionele) betekenis voor een specifieke groep in de samenleving.	nvt	de schildering heeft een uitgesproken actuele (emotionele) betekenis voor een specifieke groep in de samenleving.	Laag	Er zijn op dit moment geen groepen die groot belang hechten aan de handtekeningen, op één geval na. Bij een handtekening is de kleinzoon van een militair die de krabbel plaatste in het fort geweest. Voor	1	In sommige gevallen kan een handtekening in potentie bijdragen aan de traditie van huidige krijgsmachtonderdelen, als hier interesse voor is bij de betreffende traditiekamers.
	Beleving (emotie, zintuiglijk, esthetisch, associatief)	Wekt de schildering(en) een bepaalde collectieve beleving op? Ademt het een bepaalde sfeer uit, roept het emoties op? Speelt het op een bepaalde manier in op de zintuigen?	de schildering roept weinig op, heeft daarom geen emotionele waarde	de schildering is gemiddeld van belang voor de sfeer van het fort en voor de beleving van het verhaal	de schildering roept een sterk emotioneel beeld op en voegt veel toe aan de sfeer of het verhaal van het fort.	Hoog	De namen en eenheden brengen de mens in beeld, een individu die eens in het fort was, in een andere tijd, net als een bezoeker nu. De handtekeningen roepen daarom een sterke historische (emotionele) beleving op, zelfs als de maker achter de naam verder niet bekend is.	3	Zie de vorige criteria. De waarde zal toenemen als de maker nog verder achterhaald kan worden. Dit heeft ook gevolgen voor de andere waarden, waaronder de gebruiks- en economische waarde.
Gebruik	**Museaal** (presentatie, educatie, onderzoek)	Wordt de schildering(en) op dit moment gebruikt voor presentatie, educatie, onderzoek? Speelt het een bijzondere rol in de tentoonstelling? Wordt erover gepubliceerd?	de schildering wordt niet of nauwelijks worden opgenomen in een rondleiding.	de schildering is soms onderdeel zijn van de rondleiding.	de schildering is altijd een cruciaal onderdeel van elke rondleiding waarmee het verhaal van het fort verteld wordt.	Hoog	De handtekeningen worden gebruikt in rondleidingen van de Stichting Krayenhoff vanwege hun hoge belevingswaarde.	2	Meenemen in rondleidingen gebeurt al zoveel mogelijk. Een effectief bezoekerscentrum zou dit kunnen versterken en bevorderen, maar leidt feitelijk niet noodzakelijk tot een ander soort gebruik. Zie ook hieronder bij economische waarde.
	Economisch (bedrijfskapitaal, financieel, pr, spin-off, toeristisch, reputatie)	Genereert de schildering(en) NU inkomsten? Trekt het bezoekers? Is het bepalend voor de bekendheid en reputatie van de organisatie?	de schildering is weinig kenmerkend voor het fort en trekt geen publiek publiek	de schildering is gemiddeld kenmerkend, maar vormt geen onderscheidend onderdeel voor de attractiviteit van het fort voor het publiek.	de schildering is iconisch en zeer kenmerkend. De schildering is cruciaal voor de attractiviteit van het fort voor het publiek.	Laag	Ze worden zo niet gebruikt, maar hier zit wel het ontwikkelingpotentieel.	2	De handtekeningen zijn bij geschikt om bezoekers mee te trekken, of bijvoorbeeld te gebruiken in publicaties die verkocht kunnen worden in eén bezoekerscentrum. Ze in te zetten voor waardevermeerdering van een toekomstige herbestemming, omdat ze het toekomstig kamergebruik kunnen thematiseren of een gezicht meegeven, mits het ontwikkelpotentieel van de herkomst wordt benut (zie boven)
Aanvullend	Vul in	Omschrijf							
	Vul in	Omschrijf							

* Waardering
De score van de waardering kan worden toegekend in woorden, bijvoorbeeld 'laag', 'gemiddeld', 'hoog'.
Een criterium kan ook niet van toepassing zijn; vul dan n.v.t. in.
Geef in het vak ernaast de argumenten voor de score.

** Ontwikkelpotentieel
Geef aan of u veel, enigszins, weinig of geen mogelijkheden ziet om de waardering van de schildering(en) te verhogen door bijvoorbeeld onderzoek, restauratie of het plaatsen in passende context. Doe dit d.m.v de cijfers 0 t/m 3: 0 = geen, 1 = weinig, 2 = enigszins, 3 = veel.
Omschrijf in het vak erna wat kan worden gedaan om het potentieel te benutten.

© Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed – Versie 2013/03

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap

Op de museale weegschaal

WAARDERINGSFORMULIER

De gegevens op dit deel van het formulier worden bij de hele waardering gebruikt en kunnen steeds naar een nieuw formulier worden gekopieerd.

Aanleiding voor de waardering:	Het Fort benoorden Spaarndam krijgt een nieuwe bestemming. Deze nieuwe bestemming zal mede bepalend zijn voor de herontwikkeling en herinrichting van het monument. Om een zorgvuldige omgang met de wandschilderingen in het fort bij de herontwikkeling mogelijk te maken wordt deze waardering uitgevoerd.
Vraagstelling voor de waardering:	De wandschilderingen zijn geclusterd per type. Welke verhalen en culturele waarde(n) zijn verbonden aan deze schilderingen? Breng een ordening aan (laag, middel, hoog) en geef de argumenten voor de waardering en/of de mogelijkheden voor de ontwikkeling.
Referentiekader voor de waardering met argumentatie: *gebruik desgewenst het referentiekaderformulier als hulpmiddel*	De schilderingen worden gewaardeerd binnen de context van het fort, met een referentie aan de Stelling van Amsterdam (SvA) als werelderfgoedcomplex.

Deze helft van het formulier wordt voor elk te waarderen object of (deel)collectie steeds opnieuw ingevuld.

Uitgevoerd door:	J. Wijnen -dit cluster is door tijdgebrek tijdens de waarderingssessie door de auteur zelf ingevuld.
Datum:	2-4-2015
Gegevens object of (deel)collectie:	Graffiti - cluster 7: vluchtige schetsen, rekensommetjes, KISS gravures en spuitbusgraffiti

Definiëring van het waarderingskader

Beschrijf waaraan een object of (deel)collectie moet voldoen om resp. laag, gemiddeld of hoog gewaardeerd te worden voor de verschillende criteria

	Criteria	Hulpvragen	Laag	Gemiddeld	Hoog	Waardering*	Argumentatie voor de waardering	Ontwikkel-potentieel**	Omschrijving ontwikkelmogelijkheden
Kenmerken	**Ensemble** (compleetheid, eenheid, samenhang)	Bestaat de schildering(en) uit onderdelen die samen een geheel vormen binnen het Fort? Is dat geheel compleet?	er is **geen** sprake van een ensemble; de schildering kan op zichzelf begrepen en gepresenteerd worden. Er is geen of een beperkte relatie met de ruimte waar de schildering zich in bevindt.	de schildering ontleent z'n betekenis aan de samenhang met een of twee andere schilderingen.	de schildering maakt deel uit van een geheel dat bestaat uit meerdere onderdelen. De schildering en de ruimte vormen één geheel, die in samenhang de historische waarde van het fort vertegenwoordigen.	Laag	De graffiti hebben weinig relatie tot elkaar en een relatie tot de ruimte waarin ze staan is vaak niet bekend. In een geval lijken de KISS gravures een relatie te hebben tot het de SS symbool in kamer 33, omdat de 'ss' in het logo van de rockgroep op dezelfde manier wordt geschreven.		
Kenmerken	**Herkomst** (documentatie, levensverhaal, biografie, bron)	Is de maker (groep makers) van de schildering(en) bekend, gedocumenteerd, betrouwbaar?	de herkomst (maker, gebruik) is niet bekend en gedocumenteerd.	de herkomst (maker, gebruik) zijn bekend maar niet gedocumenteerd.	de herkomst (maker, gebruik) is bekend en gedocumenteerd.	Laag	De maker is niet bekend.	2	Als aanvullend onderzoek de persoon kan achterhalen, geeft dit in hoge mate extra waarde aan de graffiti. In het geval van de JOEL tekst en sommige andere zou dit tot de mogelijkheden kunnen behoren, omdat deze persoon vermoedelijk in de regio woonde. Of deze exercitie de moeite waard is, is wel de vraag, want de graffiti wordt over de gehele linie lager gewaardeerd dan andere schilderingen.
Kenmerken	**Zeldzaamheid en representatie** (uniciteit, voorbeeldwaarde)	Is de schildering(en) uniek, in de wereld, in het land, binnen de collectie? Is het in hoge mate representatief voor een bepaalde periode, plaats, stijl, stroming, gebruik, thema, gemeenschap?	dit type schilderingen komt op meerdere plaatsen in het fort voor / of in andere forten van de SvA voor.	dit type schilderingen komt weinig voor in het fort en is ook in andere forten van de SvA sporadisch aanwezig.	dit type schilderingen komt verder niet voor in het fort of in een van de andere forten van de SvA.	Laag tot gemiddeld	Niet zeldzaam, komt in alle forten voor, wellicht niet in alle forten in dezelfde mate. Een uitzondering geldt voor de JOEL (k29) en KISS graffiti, die uit een periode komen waarvan de nog bekende graffiti thans sterk aan het afnemen is.		
Cultuurhistorisch	**Historisch**	Is er een associatie met een bepaalde persoon, groep, gebeurtenis, plaats, activiteit in het verleden? Is er een associatie met een bepaalde periode, proces, thema, ontwikkeling, tijdsbeeld of levensstijl?	er is geen of weinig verband tussen de schildering en de (relevante) gebeurtenissen of geschiedenis van het fort.	er is een beperkt verband met de (relevante) gebeurtenissen of geschiedenis van het fort.	er is een duidelijk verband met e (relevante) gebeurtenissen of geschiedenis van het fort.	Laag	Meestal niet aan een periode te koppelen anders dan 'na de tweede wereldoorlog', of onbekend. Wel is duidelijk dat de grote 'JOEL' spuitbustekeningen (k29) en de KISS gravures uit de jaren 70 tot 90 stammen.		
Cultuurhistorisch	**Artistiek** (kunsthistorisch, architectuurhistorisch, ontwerp, vakmanschap, makelij, decoratie)	Is de schildering(en) bijzonder om zijn ontwerp, concept, uitvoering, vormgeving, techniek, creativiteit? Is het een representant van een bepaalde stijl, stroming?	de schildering heeft geen bijzondere kenmerken . Standaarduitvoering.	de schildering heeft enige bijzondere kenmerken waardoor een onderscheid bestaat met andere (standaard)schilderingen.	de schildering heeft bijzondere kenmerken in de uitvoering en heeft een uitgesproken karakter.	Laag	Overwegend geen duidelijke artistieke waarde. Alleen de JOEL teksten (k29) reflecteren de hand van de maker		
Sociaal-maatschappelijk	**Maatschappelijk** (sociaal, spiritueel, religieus, politiek, symbool, gemeenschap, identiteit)	Zijn er groepen die nu een bijzondere band met het object hebben? Heeft het een actuele, sociale, religieuze, politieke, maatschappelijke betekenis?	de schildering heeft geen uitgesproken actuele (emotionele) betekenis voor een specifieke groep in de samenleving.	nvt	de schildering heeft een uitgesproken actuele (emotionele) betekenis voor een specifieke groep in de samenleving.	Laag	Er zijn op dit moment geen groepen die groot belang hechten aan de graffiti. In zekere zin zelf negatief in het geval van de JOEL graffiti, die de St. Krayenhoff heeft proberen weg te poetsen.		
Sociaal-maatschappelijk	**Beleving** (emotie, zintuiglijk, esthetisch, associatief)	Wekt de schildering(en) een bepaalde collectieve beleving op? Ademt het een bepaalde sfeer uit, roept het emoties op? Speelt het op een bepaalde manier in op de zintuigen?	de schildering roept weinig op, heeft daarom geen emotionele waarde	de schildering is gemiddeld van belang voor de sfeer van het fort en voor de beleving van het verhaal	de schildering roept een sterk emotioneel beeld op en voegt veel toe aan de sfeer of het verhaal van het fort.	Gemiddeld	De graffiti brengen de mens in het fort in beeld over alle tijden. Het illustreert hoe de wanden functioneel werden gebruikt als notitieblok of schetsboek, zonder er een groot belang aan te hechten. Als geheel scoort de graffiti lager in de belevingswaarde, omdat er al zoveel andere schilderingen en teksten zijn die een veel sterkere beleving oproepen. De moderne graffiti worden door de stakeholders enigszins gezien als een ongewenste toevoeging.	2	Het kan bijdragen aan de beleving van het herbestemde fort om een aantal van de krabbels en rekensommetjes te laten zitten. Dit zou onderdeel kunnen zijn van een thematische ontsluiting van de kamers in hun nieuwe functie.
Gebruik	**Museaal** (presentatie, educatie, onderzoek)	Wordt de schildering(en) op dit moment gebruikt voor presentatie, educatie, onderzoek? Speelt het een bijzondere rol in de tentoonstelling? Wordt erover gepubliceerd?	de schildering wordt niet of nauwelijks worden opgenomen in een rondleiding.	de schildering is soms onderdeel zijn van de rondleiding.	de schildering is altijd een cruciaal onderdeel van elke rondleiding waarmee het verhaal van het fort verteld wordt.	Gemiddeld tot laag	De graffiti wordt in veel mindere mate gebruikt dan alle andere schilderingen en teksten in het fort.		
Gebruik	**Economisch** (bedrijfskapitaal, financieel, pr, spin-off, toeristisch, reputatie)	Genereert de schildering(en) NU inkomsten? Trekt het bezoekers? Is het bepalend voor de bekendheid en reputatie van de organisatie?	de schildering is weinig kenmerkend voor het fort en trekt geen publiek publiek	de schildering is gemiddeld kenmerkend, maar vormt geen onderscheidend onderdeel voor de attractiviteit van het fort voor het publiek.	de schildering is iconisch en zeer kenmerkend. De schildering is cruciaal voor de attractiviteit van het fort voor het publiek.	Laag	Ze worden zo niet gebruikt		
Aanvullend	Vul in	Omschrijf							
Aanvullend	Vul in	Omschrijf							

© Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed – Versie 2013/03

* Waardering
De score van de waardering kan worden toegekend in woorden, bijvoorbeeld 'laag', 'gemiddeld', 'hoog'.
Een criterium kan ook niet van toepassing zijn; vul dan n.v.t. in.
Geef in het vak ernaast de argumenten voor de score.

** Ontwikkelpotentieel
Geef aan of u veel, enigszins, weinig of geen mogelijkheden ziet om de waardering van de schildering(en) te verhogen door bijvoorbeeld onderzoek, restauratie of het plaatsen in passende context. Doe dit d.m.v de cijfers 0 t/m 3: 0 = geen, 1 = weinig, 2 = enigszins, 3 = veel.
Omschrijf in het vak erna wat kan worden gedaan om het potentieel te benutten.